

**IMPERIUL HABSBURGIC LA SFÂRȘITUL EXISTENȚEI
SALE MULTISECULARE, CONSTITUIREA MONARHIEI
AUSTRO-UNGARE ȘI SFÂRȘITUL
STĂPÂNIRII DUALISTE**

D. VATAMANIUC

**Das Habsburgische Reich am Ende seines jahrzehntelangen Bestehens, die
Entstehung der österreichisch-ungarischen Monarchie und der Untergang der
dualistischen Herrschaft**

*(Zusammenfassung)**

Der Verfasser präsentiert historische Daten über das Ende des habsburgischen Reiches, die Zusammenstellung der österreichisch-ungarischen Monarchie und der Untergang der dualistischen Herrschaft. In diesem Sinne wird über Folgendes berichtet: die Verfassung Österreichs (vom 4. März 1849), das Silvesterpatent (vom 31. Dezember 1851), die Einführung des Neuabsolutismus, die Verfassung vom 26. Februar 1861 (das Februarpatent), die Situation der kaiserlichen Regierungen in Wien, die Gouverneure des Herzogtums Bukowina.

Die Märzverfassung wurde von den Historikern wenig beachtet, wahrscheinlich weil ihre Vorschriften nicht in Kraft getreten worden sind. Einige von diesen Vorschriften wurden zum ersten Mal in der jahrzehntelangen Geschichte des österreichischen Kaiserstaates formuliert. Im ersten Kapitel der *Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich* wird die neue Einteilung des Reiches (die Kronländer) präsentiert. Im Kapitel IX – wieder zum ersten Mal in der Geschichte des habsburgischen Reiches – wurden das Recht und die Pflicht jedes Kronlandes bestätigt, eigene Landesverfassungen und Regierungsformen zu erhalten. Dasselbe galt auch für die Bukowina; in der gleichnamigen Provinzzeitung wurde später den Entwurf einer *Landesverfassung für das Großherzogthum Bukowina* in 57 Abschnitten veröffentlicht.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Der Ausgleich mit Ungarn im Jahre 1867 bedeutete das Ende des habsburgischen Kaiserstaates und das Entstehen der österreichisch-ungarischen Monarchie, bestehend aus zwei Reichshälften: Österreich (Hauptstadt: Wien) und Ungarn (Hauptstadt: Budapest), mit eigenen Verfassungen und Regierungen. Die rumänischen Provinzen werden auch neu eingeteilt. Die Bukowina wird zum Teil Österreichs als Herzogtum; Siebenbürgen ist kein Großherzogtum mehr und wird zusammen mit dem Banat dem Königreich Ungarn angegliedert. Die Gouverneure der Bukowina wurden von der Wiener Regierung ernannt und hatten die Aufgabe, die Bukowina in das administrative, ökonomische und kulturelle Organisierung des Reiches zu integrieren.

Das Attentat in Sarajevo am 24. Juni 1914 und der Ausbruch des ersten Weltkriegs kündigten das Ende der Doppelmonarchie an. Auch die Bukowina wurde zum Kriegsschauplatz und hatte unter den drei russischen Besetzungen sehr viel zu leiden. Das Jahr 1918 bedeutete der Untergang der österreichisch-ungarischen Monarchie.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: das habsburgische Reich, die österreichisch-ungarische Monarchie, die Bukowina, Gouverneure, Verfassung, Gesetze.

Francisc Iosif (Franz Joseph) ajunge în fruntea Imperiului Habsburgic, „din grația lui Dumnezeu”, la 18 ani să conducă imperiul prin voința miniștrilor săi. Sancționează Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, în 4 martie 1849. Elaborată de Adunarea Constituantă între iunie 1848 și februarie 1849, votată în Parlamentul de la Viena, aceasta înscria, în cele 16 capitole ale sale, cuceririle Revoluției din 1848¹.

Felix Schwarzenberg (1800–1852), prințul, semnatar al Constituției pentru Împărăția Austr[i]ei, între cei opt miniștri, numește guvernator civil și militar în Marele Principat al Transilvaniei și guvernator civil în Ducatul Bucovinei, pentru a pune în aplicare prevederile din Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, din 4 martie 1849. Guvernator civil și militar al Marelui Principat al Transilvaniei îl numește pe Ludwig baron de Wohlgemuth (1788–1851), cu începere din iulie 1849, pentru a aplica, în spiritul disciplinei militare și a gradului său de general, prevederile înscrise în Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, din 4 martie 1849 și al legilor care urmează. Împarte Marele Principat al Transilvaniei în districte, cu comisii districtuale

¹ „Bucovina”, [anul II], nr. 4, 4/16 martie 1849, p. 21–39. Se publică *Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei* pe două coloane, text român în stânga, text german în dreapta. Semnată de opt miniștri numai cu numele de familie, asemeni marilor demnitari din imperiu: Schwarzenberg, Stadion, Krausse, Bach, Gordon, Bruck, Threnfeld, Kulmer. Dăm numele complet al miniștrilor pe care le avem: Felix Schwarzenberg (1800–1852), prinț, prim-ministru; Francisc Stadion (1806–1853), conte, ministru de Interne; Alexandru Bach (1813–1870), ministru de Interne; Filip Krausse, ministru de Finanțe; Bruck, ministru de Comerț. Sunt personalitățile cu cele mai înalte demnități din Imperiul Habsburgic, față de care Francisc Iosif, în vârstă de 19 ani, nu avea cuvânt, pentru a fi ascultat.

și comandanți militari în fruntea lor. Desființează „orice comitet național sau politic, încât nici urmă să nu-i rămână”². Avea în vedere hotărârea deputaților unguri din 14 aprilie 1849, prin care îi detronează pe habsburgi și îl proclamă pe Lajos Kossuth (1802–1894) guvernator al Ungariei³.

Ludwig baron de Wohlgemuth dă un comunicat, *Către poporul țaran*, care suna ca un sfârșit de epocă în istorie: „Robia (iobăgia, claca) este ștearsă pentru toți vecii”. Se vestește și sfârșitul speranțelor proprietarilor că se vor mai întoarce la stările de lucruri de dinainte de Revoluție. „Mai declar o dată cu solemnitate – ținea să precizeze guvernatorul civil și militar – că robota este ștearsă pentru toți vecii și nu se va mai întoarce niciodată”. Comunicatul este datat: „Sibiu, 27 noiembrie 1849” și semnat: „Ludwig baron de Wohlgemuth, guvernatorul ces[aro] reg[esc] civil și militar în Marele Principat al Transilvaniei”⁴.

Guvernatorul civil și militar este atacat violent pentru politica sa de către sași și unguri și denunțat Curții din Viena că se comportă ca un „walachischer Tribun” – tribun valah. Dacă ungurii nu aveau cuvânt la Curtea din Viena, reclamațiile sașilor sunt ascultate. Ludwig baron de Wohlgemuth este chemat să dea explicații. Încetează din viață, poate nu întâmplător, în drum spre Viena, în martie 1851⁵.

Felix Schwarzenberg îl numește guvernator civil al Ducatului Bucovinei pe Eduard Bach, fratele lui Alexandru Bach (1813–1870), ministru de Interne, să aplice și în Ducatul Bucovinei prevederile Constituției pentru Împărăția Austr[i]ei, din 4 martie 1849⁶. Eduard Bach dă publicității o *Înștiințare*, datată: „Cernăuți, 23 martie 1849” și semnată: „Eduard Bach k.k., consilieriu de guvern și șef politic”⁷. Informa că era numit la conducerea Ducatului Bucovinei, „Țară a Coroanei” și că va comunica măsurile pe care le va lua guvernul imperial de la Viena și guvernul de la Lemberg.

² Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. III, *Revoluția în viziunea contemporanilor*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 614.

³ Cornelia Bodea, Bujor Surdu, Camil Mureșan, Constantin Nuțu, Acațiu Egyed, Vasile Curticăpeanu, *Din istoria Transilvaniei*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, [1961], p. 111.

⁴ „Gazeta Transilvaniei”, anul XII, nr. 18, 1 decembrie 1849, p. 68.

⁵ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 616.

⁶ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 107.

⁷ „Bucovina”, [anul II], nr. 6, 18/30 martie 1849, p. 35.

Eduard Bach reprezenta „o încarnare a reacțiunii” și, în loc să aplice prevederile din Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, „se reorganiza și se pregătea să ia puterea”⁸. Felix Schwarzenberg îl înlocuiește cu Adalbert Henniger (1849–1853), care nu mai apucă să pună în aplicare sarcina predecesorului său⁹.

Francisc Iosif abrogă Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, în 31 decembrie 1851, și oferă un cadou de Anul Nou claselor stăpânitoare din imperiu. Anulează cuceririle Revoluției din 1848 și introduce neoabsolutismul¹⁰.

Francisc Iosif face pregătiri pentru abrogarea Constituției pentru Împărăția Austr[i]ei, după cum aflăm din trei Patente împărătești, date: „Viena, 31 decembrie 1851”, semnate: „Francisc Iosif [și] F. Schwarzenberg”. Patentele împărătești sunt publicate în „Gazeta Transilvaniei”, în 2 ianuarie 1852¹¹ și sunt prezentate într-un editorial, *Anul Nou MDCCCLII*, în care se arată că Francisc Iosif intra, după abolirea Constituției pentru Împărăția Austr[i]ei, cu „nețărmită putință și neflexibilă voie”, în exercitarea prerogativelor sale, după ce fusese silit să o semneze¹², deși s-a elaborat în afara autorității sale imperiale. „Gazeta Transilvaniei” îi face și o urare: „Să fie mai fericit decât August și mai bun decât Traian”. Frumoasă urare, însă aceasta nu se va îndeplini.

Patenta împărătească, cu care se deschide prezentarea lor, informează că s-a încredințat sarcina, prin ordonanță împărătească, Consiliului ministerial și Consiliului împărătesc să întreprindă „cercetări pătrunzătoare” cu privire la Constituția pentru Împărăția Austr[i]ei, din 4 martie 1849. Se constata că „atinsa [amintita] Constituțiune” nu era „amăsurată [potrivită] referințelor statului împărătesc al Austriei” și că „legămintele [prevederile]” decretate în ea nu se puteau „pune în ființă [aplicare]”. Francisc Iosif declara, „după o cumpănire serioasă”, că „zisa Constituțiune din 4 martie este desființată”.

Francisc Iosif înșiră, în a doua *Patentă împărătească*, unitățile administrative ale imperiului, stabilite în Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei: regate, un voievodat, un mare principat și mai multe ducate, în număr de 26. Acestea au fost supuse unui „examen studios” din partea Consiliul ministerial și a Consiliul împărătesc, în

⁸ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 427.

⁹ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 107.

¹⁰ *Ibidem*, p. 106.

¹¹ „Gazeta Transilvaniei”, [anul XIII], nr. 1, 2 ianuarie 1852, p. 1. Editorialul *Patente imperiale*, p. 2.

¹² Ion Nistor, *op. cit.*, p. 107.

urma căruia împăratul a fost determinat ca „drepturile fundamentale”, înscrise în „zisul” *Patent* din 4 martie „să le declare desființate” și să le ia „puterea legală”.

Francisc Iosif îl numește, în a treia *Patentă împărătească*, pe Felix Schwarzenberg „președintele ministerial”, pentru a pune în aplicare „noua tocmeală de stat”.

Felix Schwarzenberg, prințul, figurează primul între cei opt miniștri la sfârșitul Constituției pentru Împărăția Austr[i]ei, unde semnează numai cu numele de familie, asemeni înalților aristocrați din imperiu; în Patentele împărătești adaugă și numele de botez, însă numai cu inițiala „F[elix]”.

Sunt de făcut câteva observații în legătură cu aceste Patente împărătești. Se vede din prezentarea lor că nu se dă titlul de *Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei*, ci se folosesc formele prin care se coboară importanța ei: „atinsa”, „zisa Constituțiune” sau, și mai nou, „zisul *Patent* din 4 martie 1849”, prin care cea mai importantă realizare constituțională din ultima parte a existenței Imperiului Habsburgic, elaborată de o Adunare Constituțională și votată în Parlamentul imperial de reprezentanții tuturor popoarelor din imperiu, este coborâtă la o măsură luată, fie și de un împărat.

Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei era semnată, pe de altă parte, de opt miniștri cu cel mai înalt rang din imperiu, în vreme ce patentele împărătești poartă semnătura, după cea a lui Francisc Iosif, numai a lui Felix Schwarzenberg, „președintele ministerial”.

Se mai notăm, în sfârșit, că Francisc Iosif se acoperă de răspundere în fața istoriei prin declarația că lua hotărârea abrogării Constituției pentru Împărăția Austr[i]ei după „o cumpănire serioasă” și numai în baza propunerii Consiliului administrativ și Consiliului împărătesc.

Francis Iosif introduce, prin abolirea Constituției pentru Împărăția Austr[i]ei, neoabsolutismul și anulează cuceririle Revoluției din 1848, moment de răscruce în istoria Imperiului Habsburgic.

Istoricii nu acordă importanța cuvenită acestei Constituții pentru Împărăția Austr[i]ei, poate pentru faptul că prevederile ei nu s-au aplicat. Nu s-a dorit, însă, și nu s-a voit să se aplice. Sunt înscrise în ea prevederi pentru prima dată în istoria multiseclară a Imperiului Habsburgic. Se trec în Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, în capitolul I, unitățile administrative, prin care se face o nouă împărțire a imperiului în regate, un voievodat, un mare principat, mai multe ducate și alte unități administrative. Se stabilea, în capitolul IX, pentru prima dată în istoria Imperiului Habsburgic, dreptul și obligația fiecăreia dintre aceste unități administrative să-și

elaboreze Constituția sa și să organizeze forma proprie de guvernare¹³. Mai notăm că în capitolul IX se prevedea și elaborarea primei Constituții din istoria Bucovinei. Se publica în „Bucovina”, sub formă de *Proiect de Constituție provincială pentru Ducatul Bucovinei*, în 57 de articole¹⁴.

Felix Schwarzenberg, însărcinat să pună în aplicare „noua tocmeală de stat”, cu alte cuvinte neoabsolutismul, în locul fostului regim constituțional, îl numește la conducerea guvernului imperial pe Karl Schwarzenberg (1851–1852), pentru a pune în aplicare „noua tocmeală de stat”. Felix Schwarzenberg se naște în 2 octombrie 1800 și încetează din viață în 5 aprilie 1859 și Francisc Iosif îl menține în continuare pe Karl Schwarzenberg la conducerea guvernului imperial (1852–1858), înlocuit ulterior cu Agenor von Goluchowski (1859–1861). Aceștia nu pot depăși criza internă prin menținerea neoabsolutismului. Vine la conducerea guvernului imperial Anton Ritter von Schmerling (1861–1865), care proclamă o nouă Constituție, în 26 februarie 1861, și alegeri noi pentru Dietele provinciale și Senatul imperial, cum se prevedea în Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, și introduce în locul neoabsolutismului regimul constituțional. Deputații unguri trimiși în Parlamentul imperial de la Viena, prin alegerile din martie 1861, la care se alătură și cei polonezi și cehi, subminează guvernul lui Anton Ritter von Schmerling, prin pretențiile lor la autogovernare într-o bună parte a imperiului. Francisc Iosif trece conducerea guvernului imperial lui Richard Belcredi (1865–1867), care reintroduce neoabsolutismul și agravează și mai mult situația internă a imperiului. Regele Victor Emanuel al II-lea se folosește de ea și îi alungă pe austrieci, cu intervenția francezilor, din Piemont, Lombardia și Veneția, iar Wilhelm, regele Prusiei, atacă în Boemia armata austriacă și, după victoria zdrobitoare de la Sadova (3 iulie 1856), armata germană ajunge la marginea Vienei.

Francisc Iosif, în speranța salvării Imperiului Habsburgic de la sfârșitul său apropiat, îl aduce la conducerea guvernului imperial pe Friedrich Ferdinand Beust, care semnează, însă, cu reprezentanții unguri, în 17 februarie 1867, Pactul dualist (Ausgleich), prin care Imperiul Habsburgic își încheia existența multiseculară¹⁵. Se

¹³ „Bucovina”, [anul II], nr. 4, 4/16 martie 1849, p. 22–30. *Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei*, capitolul I, p. 22–23; capitolul IX, p. 26–27.

¹⁴ Idem, nr. 29, 9/21 septembrie 1849, p. 160–162; nr. 31, 23 septembrie/5 octombrie 1849, p. 167–169, *Proiect de Constituție provincială pentru Ducatul Bucovinei*, cu 57 de articole. Se deschide cu un *Patent publicatoriu*, în care se stabilește ca „averea Bucovinei în credit și în alte trebi”, integrată în Galiția, să fie scoasă „prin coînțelegere” și redată Bucovinei. Condiția nu putea fi adusă însă la îndeplinire prin „coînțelegere” cu Galiția.

¹⁵ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 107, 114, 115, 178 (informații despre miniștrii de la conducerea guvernului imperial de la Viena de la abolirea Constituției pentru Împărăția Austr[i]ei, în

constituia Monarhia Austro-Ungară din două state: Austria, cu capitala la Viena, și Ungaria, cu capitala la Budapesta, cu constituții și guverne separate. Prin încetarea existenței Imperiului Habsburgic și împărțirea lui în două state, și provinciile românești din fostul Imperiu Habsburgic se împart la cele două state. Bucovina rămâne la Austria, cu păstrarea statutului de Ducatul Bucovinei, prevăzut în Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, din 4 martie 1849. Transilvania nu mai păstrează statutul de Marele Principat al Transilvaniei din aceeași Constituție și este integrată, împreună cu Banatul, în Regatul Ungariei.

Francisc Iosif sancționează Pactul dualist prin Patenta împărătească din 21 decembrie 1867. Se prevedea în noua Constituție imperială: „egala îndreptățire” pentru toate „națiunile” din Austria, precum și „admiterea limbilor” în toate serviciile publice. Asemenea prevederi din noua Constituție austriacă aminteau de cele înscrise în Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, din 4 martie 1849. Se mențineau legături între cele două state ale Monarhiei Austro-Ungare prin câteva ministere comune. Francisc Iosif rămânea împărat al Austriei, însă devenea și rege al Regatului Ungariei. Francisc Iosif putea fi mulțumit prin noua organizare statală. Salva dezmembrarea imperiului în state naționale, iar ungerii erau și ei mulțumiți. Ajungeau la egalitate în Monarhia Austro-Ungară. Nemulțumirile rămăneau, în continuare, la popoarele din fostul imperiu, care își vedeau amânată constituirea lor în state naționale.

Francisc Iosif îl aduce la conducerea guvernului imperial pe Karl von Auersperg (1867–1868), care mută discuția de la situația internă la reglementarea raporturilor cu Vaticanul, o chestiune temporară. Este adus la conducerea guvernului imperial Alfred Potocki (1870–1871), care cheamă la conducerea statului pe reprezentanții tuturor națiunilor din Austria. Se încearcă salvarea noii organizări statale, prin întoarcerea la prevederile din Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, din 4 martie 1849. Acesta este înlocuit, în 7 februarie 1871, cu Carol Sigismund Hohenwart (1824–1890), pentru a continua orientarea politică a lui Alfred Potocki, predecesorul său. Acesta dizolvă Dieta imperială, în 14 august 1871, și declară noi alegeri. Este obligat să demisioneze. Vine la conducerea guvernului imperial Adolf Auersperg (25 octombrie 1871 – 15 februarie 1879). Organizează alegeri parlamentare și dietale. Ne întoarcem din nou la Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, din 4 martie 1849.

Congresul de Pace de la Berlin, din 1/13 iunie – 1/13 iulie 1878, dă mandat Austriei să ocupe fostele provincii turcești Bosnia, Herțegovina și sangeacul Novobazar. Această acțiune nu este aprobată de Partidul Centralist din Austria din

31 decembrie 1851, până la încheierea Pactului dualist, în 17 februarie 1867, când Imperiul Habsburgic își încheia existența sa multiseculară).

considerente de ordin național german, pe motiv că, prin alipirea acestor provincii sârbești, se asigura predominarea slavă în imperiu față de elementul german.

Guvernul lui Adolf Auersperg cade la alegeri și vine guvernul lui Karl Ritter Stremayr, care se poate menține la conducere numai câteva luni (15 februarie – 12 august 1879).

Situația guvernelor imperiale de la Viena continuă să fie instabilă. După căderea lui Adolf Auersperg în alegeri, Karl Ritter Stremayr, succesorul său, nu găsește sprijinul politic din interior și nu poate rămâne la conducere decât câteva luni, cum am arătat mai sus. Găsește acest sprijin Eduard Taaffe, care poate să conducă guvernul imperial 14 ani (12 august 1879 – 11 decembrie 1883). Se sprijină în orientarea sa politică pe participarea la guvernare a cehilor, polonezilor și a feudalilor clericali. După guvernarea lui Alfred Windischgrätz (1893–1895), care nu poate asigura stabilitatea internă a predecesorului său, Francisc Iosif trece conducerea contelui Erich Kielmansegg, care o părăsește după câteva luni, în locul acestuia venind Kasimir Badeni (29 septembrie 1895 – 28 noiembrie 1897). Acesta modifică legea electorală pentru Parlament, introduce sufragiul universal și vot direct și secret. Mai notăm că Badeni se remarcă prin capacitatea sa organizatorică și va fi chemat și a doua oară să conducă guvernul imperial de la Viena¹⁶.

Schimbările la conducerea guvernului imperial de la Viena continuă în dependență de sprijinul intern, instabil ca durată în timp: Paul Gautsch von Frankenthurn (28 noiembrie 1897 – 5 martie 1898), Franz Anton Thun (17 martie 1898 – 2 octombrie 1899), Ernest von Kœrber (1900–1904), Heinrich Clam Martinic (1904–1906), Vladimir Beck (1906–1908), Richard Bienert (1908–1911)¹⁷.

Asasinarea lui Franz Ferdinand, moștenitorul tronul Monarhiei Austro-Ungare și a soției sale, în 28 iunie 1914, la Sarajevo, în Bosnia, provincie sârbească ocupată de austrieci în 1878, hotărăște, prin provocarea și intrarea în conflația mondială, sfârșitul și al Monarhiei dualiste.

Mai trec pe la conducerea guvernului imperial de la Viena: Karl Stürgkh (1911–1916), Ernest Seidler (23 iunie 1917 – 25 iulie 1918), Max Hussarek (25 iulie 1918 – 25 octombrie 1918), Heinric Lammazk (27 octombrie 1918)¹⁸.

¹⁶ *Ibidem*, p. 178, 182, 187, 257, 258 (informații despre miniștrii de la conducerea guvernului imperial de la Viena de la încheierea Pactului dualist, până la guvernul lui Kasimir Badeni inclusiv).

¹⁷ *Ibidem*, p. 258, 331, 333 (informații despre miniștrii de la conducerea guvernului imperial de la Viena de la Kasimir Badeni până la Richard Bienert inclusiv).

¹⁸ *Ibidem*, p. 334, 378 (informații despre ultimii miniștri de la conducerea guvernului imperial de la Viena).

Guvernatorii Ducatului Bucovinei nu erau aleși, ci numiți de guvernul imperial din Viena. După numirea lui Eduard Bach, în 1849, și înlocuirea lui în același an cu Adalbert Henniger (1849–1853), urmează la conducerea Ducatului Bucovinei: Franz von Schmück (1853–1857) și după el, până în 1918, încă zece guvernatori, dintre care unul de două ori: Karl Graf Rothkirch-Panthen (februarie 1858 – mai 1860), Jacob von Mikuli (septembrie 1860 – martie 1861), Wenzel von Martina (martie 1861 – mai 1862), Rudolf Graf Amadei (mai 1862 – octombrie 1865), Franz Myrbach von Rheinfeld (octombrie 1865 – octombrie 1870), Felix Freiherr von Pino-Friedenthal (octombrie 1870 – iulie 1874), Hieronymus Freiherr von Alesani (octombrie 1874 – februarie 1887), Felix Freiherr von Pino-Friedenthal (februarie 1887 – august 1890, a doua oară), Anton Graf Pace (ianuarie 1891 – mai 1892), Franz Freiherr von Kraus (mai 1892 – iunie 1894), Leopold Graf Goess (noiembrie 1894 – decembrie 1897), Friedrich Freiherr Bourignon de Baumberg (decembrie 1897 – februarie 1903), Prince Konrad Hohenlohe-Schillingsfürst (februarie 1893 – octombrie 1904), Octavian Regner Ritter von Bleyleben (octombrie 1904 – decembrie 1911), Rudolf Graf von Meran (ianuarie 1912 – aprilie 1917), Josef Graf von Etdorf (aprilie 1917 – octombrie 1918)¹⁹. Un tabel privind succesiunea guvernatorilor la conducerea Ducatului Bucovinei întocmește Otto Hallabrin în comunicarea sa²⁰.

Conducerea guvernului imperial de la Viena manifestă o preocupare deosebită să nu fie numiți guvernatori din Bucovina, din care a făcut parte, până la anexarea ei de Imperiul Habsburgic, în 1775. Excepție face numai Iacob von Miculi, cernăuțean, armean, numit de Agenor von Goluchowski să aplice neoabsolutismul în Ducatul Bucovinei. Este înlocuit de Anton Schmerling la introducerea regimului constituțional. Misiunea acestor guvernatori a constat în integrarea Bucovinei în organizarea din Imperiul Habsburgic, administrativă, economică și culturală.

¹⁹ *Ibidem*, p. 107, 108, 114, 309, 342, 357, 385.

²⁰ Otto Hallabrin, *Administrația Bucovinei în perioada Ducatului. Tendințe de modernizare în administrația de stat*, p. 4. Comunicare susținută în cadrul Conferinței Științifice Internaționale „Bucovina și bucovinenii în secolul al XIX-lea. Tradiționalism și modernitate”, manifestare închinată centenarului nașterii academicianului Radu Grigorovici, Rădăuți, 10–11 noiembrie 2011. Aici este prezentată succesiunea guvernatorilor civili din Ducatul Bucovinei, de la promulgarea *Constituției pentru Împărăția Austriei*, în 4 martie 1849, abrogarea ei, în 31 decembrie 1851, încetarea existenței Imperiului Habsburgic, în 17 februarie 1867, constituirea Monarhiei Austro-Ungare și sfârșitul și al stăpânirii dualiste, în 1918. Comunicarea a fost publicată sub titlul *Die Administration der Bukowina während ihrer Selbständigkeit*, în „Analele Bucovinei”, anul XIX, nr. 1 (38), 2012, p. 83–99. Este o cercetare întemeiată pe documente care nu se găsesc în bibliotecile noastre.

Un singur guvernator al Ducatului Bucovinei, Friedrich von Bourguignon-Baumberg, participă și la viața politică și, sprijinitor al ucrainenilor, este împotriva luptei naționale a românilor bucovineni²¹.

Intrarea Monarhiei Austro-Ungare în conflagrația mondială, pe care o provoacă asasinarea lui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului, și a soției sale, în 24 iunie 1914, la Sarajevo, în Bosnia, provincia sârbească ocupată de Austria în 1878, vestea sfârșitul și al stăpânirii dualiste. Se schimbă la conducerea guvernului imperial de la Viena, între 1914–1918, în patru ani, cum am arătat mai sus, patru miniștri, dintre care trei în 1918.

Bucovina devine și ea teatru de război, cu retragerea armatei austriece din fața armatei rusești, în trei rânduri, cu mari pierderi pentru ele, dar și cu mari suferințe pentru populația Bucovinei. Ion Nistor, cu rol important din partea română în desfășurarea acestor evenimente, le evocă cu o mare bogăție de informații, cu încadrarea lor și în context internațional²². Eduard Fischer, comandantul jandarmeriei austriece – să reluăm de aici un singur exemplu –, sprijinit de justiția militară, vedea în fiecare român din Bucovina un vinovat pentru pierderile armatei austriece. Remarcăm un fapt despre care nu găsim informații în tratatele de istorie: cu câteva săptămâni înainte de 28 noiembrie 1918 – revenirea Bucovinei la România, prin Marea Unire –, în unele comune, foștii soldați români din armata austriacă, întorși de pe front răniți, au format comitete care au înlăturat autoritatea stăpânirii austriece²³. Dacă nu intervenea actul Marii Uniri, din 28 noiembrie 1918, Eduard Fischer putea, cu autoritatea pe care o avea, să-i trimită pe membrii unui asemenea comitet și pe sprijinitorii lui la spânzurătoare sau să-i execute prin împușcare și să-i arunce la groapa comună.

Francisc Iosif (Franz Joseph) vine la conducerea Imperiului Habsburgic pe valurile Revoluției din 1848, „din grația lui Dumnezeu”, la 18 ani, cu speranța popoarelor de sub stăpânirea sa în punerea în aplicare a prevederilor înscrise în Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, elaborată de Adunarea Constituantă și votată în Parlamentul imperial de reprezentanții tuturor popoarelor din imperiu. Abrogă Constituție pentru Împărăția Austr[i]ei, introduce neoabsolutismul, anulează cuceririle Revoluției din 1848 și face un cadou claselor stăpânitoare din Imperiu. A avut la viața sa o singură pasiune, partidele de vânătoare și o singură preocupare intelectuală,

²¹ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 264, 265, 267, 309, 341, 343, 351, 384.

²² *Ibidem*, p. 354–404.

²³ Valerian I. Procopciuc, *Sucevița, sat al Obcinilor Bucovinei și gropniță a Movileștilor*, Rădăuți, Editura Septentrion, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (10), 2003, p. 168 (informații despre constituirea comitetului care înlătură administrația austriacă, în 7 noiembrie 1918 și numele persoanelor care făc parte din acest comitet).

lectura regulamentelor militare. Își sfârșește călătoria pământească în noiembrie 1916, la 76 de ani. Soarta a fost, totuși, generoasă cu el, a făcut să nu asiste la ceea ce nu a înfăptuit pentru popoarele de sub stăpânirea sa – nu a vrut sau nu a fost în măsură să facă în lunga, foarte lunga sa domnie.

Monarhia Austro-Ungară rămâne, din 1918, numai în istorie, asemeni Imperiului Habsburgic din 1876.